

TÂLCURI ȘI INTEROGAȚII

Reflecții numai aparent politice

Din noianul de știri alarmante, pe care telegraful ni le aduce zilnic, desprind o telegramă anodină. Ziarele de ieri nu i-au dat nici o importanță și au publicat-o mai mult cu titlu de curiozitate. Cred însă că e o veste, ce are tâlcul ei – un tâlc mai adânc și mai durabil decât faptul în sine.

E vorba despre o lege militară sovietică: o reformă a gradelor ierarhice în armată. Se restabilesc, prin această lege, vechile grade din armata imperială și se reînființează vechiul statut al ofițerilor ruși. Gradele militare devin din nou ceea ce au fost înainte de revoluție. Ele formează un titlu personal al ofițerilor, titlu ce rămâne în stăpânirea lor chiar atunci când trec în rezervă. Legea spune clar despre dreptul lor de a rămâne și în viața civilă „generali” și „căpitanii”. Drept justificare, se vorbește despre necesitatea socială a ordinei și a disciplinei.

Cum vă spun, chestiunea aceasta nu are mare importanță. Totuși, niciodată n-am avut mai netă impresia că spiritul revoluționar e în lichidare. Multe au fost renunțările lui, multe au fost abaterile lui de la intransigență, dar abia în acest mărunț fapt văd împede cum rutina pune capăt revoluției și cum tradiția biruie inițiativa.

E o lege implacabilă: orice revoluție moare exact în momentul victoriei sale. Moare obligatoriu, fiindcă tinerețea trebuie să moară. Și revoluția nu e altceva decât o tinerețe, explozivă la începuturile ei, iar mai pe urmă atenuată, cuminițită și treptat descompusă de trecerea vremii, trecere insensibilă, dar implacabilă.

Revoluția rusească a început cu un act de mare copilărie: suprimarea salutului în armată.

Era o naivitate, dar tocmai de aceea forța ei de sugestie era fulgerătoare. Trebuia atunci un semn de libertate, un semn copilăros, dacă vreți, dar imediat și concret. Oamenii aceia care prezentaseră arma pentru onor o viață întreagă, găseau în suprimarea salutului, un gest amețitor de eliberare. Era libertatea sub forma ei cea mai tangibilă.

Atât de viguroasă, atât de frenetică era această „reformă”, încât atunci când, în 1918, revoluția a trecut din Rusia în Germania, întâia ei manifestare a fost... dreptul soldatului de a nu mai duce mâna la chipiu. Restul nu avea importanță...

Orice revoluție este la originea ei un moment de recreație. Sângeroasă recreație – dar asta nu schimbă întru nimic nevoia generală de a ieși din rânduri și de a-și face puțin de cap. Nimeni nu va spune întreaga voluptate a liceanului, care după bacalaureat poate trece pe lângă profesorul de științe naturale, fără să-l salute.

Sovietele restaurează salutul – și acest mic, infim lucru este o reintrare în ordine, o renunțare la revoltă. Este poate, în ordine psihologică, un semn de oboseală. Regimul începe să se respecte pe sine însuși. Își surprinde dintr-o dată sentimente de stimă și considerație. Vă repet, că nu mă interesează elementul politic al acestei întâmplări. Rețin numai învățătura ei pur și simplu umană. Căci toți suntem la fel. Cât suntem tineri, puțin ne pasă de cine ne salută și cine nu, de cine ne laudă și de cine ne înjură, puțin ne pasă dacă cravata noastră e impecabilă sau șifonată, dacă ideile noastre sunt respectabile sau insolente. Vine însă un timp, când începem să fim atenți și la salut, și la cravată, și la idei. Vine un timp, în care neglijența ne supără și îndrăzneala ne sperie. Vine un timp când devenim respectabili.

Este, în orice morală a respectului, puțină gută, puțină bătrânețe, puțină panică a morții.

Așa suntem noi, oamenii, și tot așa sunt faptele noastre. Așa sunt deci, inevitabil, și revoluțiile.

„Ale tinereții valuri” nu trec numai prin iubire, ci și prin politică. Sunt și acolo simpatice nebunii, mari aventuri, imense naivități – dar toate se ordonează cu vremea, se cuminițesc, își pierd elanul, își uită entuziasmul și devin morale, cuminiți și prudente, asemenea acelor femei ușoare, care se fac la bătrânețe intolerante bunici.

Sunt treptele ce duc spre respect și spre moarte.

(„Rampa”, 28 septembrie 1935)

Și dumneata, cititorule, și dumneata ai o opinie în chestia abisiniană. Poate că nu știi prea bine unde se află Abisinia, ce conține raportul Comitetului de cinci, care este mecanismul sancțiunilor de la Geneva și ce caută în această afacere Canalul de Suez, poate că nu știi nimic din toate acestea, dar asta nu te împiedică să ai o opinie în chestia abisiniană. Mărturisește că de aici, din București, din colțul dumatilă, unde n-a venit nimeni până azi să-ți ceară soluții politice, dumneata nu ești un simplu spectator al dramei care se desfășoară, ci ești un participant activ și un om de atitudine. Hotărârea dumatilă a fost de mult luată și nimeni nu ți-o va zdruncina.

În această oră, în care cancelariile europene sunt încă amețite de precipitarea faptelor, dumneata gândești ferm ceea ce gândești. Dumneata ești cu Mussolini sau ești cu Negusul. Ești cu Italia sau ești cu Abisinia. Nu te codești să afirmi limpede pentru cine votezi. Abil, n-are decât să fie d. Titulescu. Asta e meseria și obligația dumnealui. Noi, simplii cetățeni, care nu angajăm politica statului, ci numai politica noastră personală, noi ne putem îngădui să vorbim, cum se zice, cu cărțile pe față.

Prin urmare, să nu ne ascundem. Fiecare din noi s-a rostit de mult în conflictul african. Dacă cetim cu emoție telegramele Rador și Havas, nu e pentru că pielea noastră ar fi în joc (deși nu se știe...), ci pentru că simpatia sau antipatia noastră e angajată. Ni se pare că acolo, la frontierele incerte ale Etiopiei, se decide ceva mai mult decât o stăpânire de pământ, ceva mai abstract și mai general.

Miraculoasă capacitate a oamenilor de a transforma într-o pasiune personală, o chestiune vagă, depărtată și confuză! Am impresia că ori de câte ori se pune pe pământul acesta mare, într-un fapt oricât de derizoriu, o problemă de simplă dreptate omenească, lumea redevine brusc sensibilă.

În fond, câte mizerii nu tolerăm în vecinătatea noastră, câte tragedii obscure nu ne stau nevăzute în apropiere, câte crime stupide nu răbdăm din lene și indiferență. Totuși, într-o bună zi, undeva se întâmplă un accident mic sau mare – și dintr-odată toate privirile sunt ațintite într-acolo. E un fel de contagiune universală, un fel de subită cădere de hotare, un moment de atenție generală, care dintr-odată împarte lumea toată în două blocuri adverse. Unul care spune „da” – și altul care strigă „nu”.

Așa s-a întâmplat acum aproape 40 de ani, când căpitanul Dreyfus a fost condamnat. Așa s-a întâmplat în 1914, când Belgia a fost copleșită. Același lucru în 1927, când doi anarhiști italieni, Sacco și Vanzeti, au fost uciși pe scaunul electric. Același lucru astăzi, când Ducele...

Vedeți, nu alegem prea mult. Suntem la fel de sensibili la o simplăucidere individuală sau la un măcel colectiv. O viață sau un milion de vieți capătă în judecata simplă a mulțimilor

E naivă pretenția intelectualilor de a opri în loc mersul lumii spre dezastru. Cine își imaginează că o pagină scrisă poate întoarce din drum o demență sistematic organizată, este un optimist. În realitate, niciodată cuvântul nu biruie sabia, deși ne place să ne amăgim cu această veche iluzie. Sau poate că sabia, la urma urmelor, ar birui-o – dar mitraliera, tunul și ecazita, în nici un caz.

De aceea nu pot ceti, fără a surâde, moțiunea propusă zilele acestea de către P.E.N. Clubul francez Comitetului executiv de la Londra.

„În prezența deplorabilelor evenimente actuale, a stării de război create și a riscurilor de război general cari se ivesc, membrii federației P.E.N., asociație internațională a scriitorilor din patruzeci de țări, cred de datoră lor să reamintească în mod solemn paragraful 3 din articolul I al statutelor: „Membrii P.E.N. Clubului vor uza la orice moment de influența și scrisul lor în favoarea înțelegerii și respectului mutual al popoarelor”.

E mișcător acest „paragraf 3 din articolul I”. Mișcător, prin candoare. El ar trebui tipărit într-o mică ediție de lux și trimis tuturor șefilor de stat. Nu încapă în doială că-i va amuza. Poeții ăștia au totdeauna haz...

Așadar au decis să uzeze de influența lor. Vă dați seama cât e de grav? Fabricile de muniții lucrează zi și noapte. Laboratoarele pregătesc infernale otrăvuri. Avioanele de atac brăzdează cerurile. Submarinele străbat oceanele. Dar să fim liniștiți: P.E.N. Clubul a decis să uzeze de influența sa.

Dacă orice glumă n-ar fi macabră, când e vorba de moarte, am crede că este o glumă. În realitate, nu este decât o mică naivitate, o tragică naivitate.

Intelectualii nu-și dau seama, sau se prefac a nu-și da seama, că puterea politică îi rabdă atâta timp cât îi știe inofensiv. În momentul în care ar deveni, nu primejdios, dar măcar incomozi, i-ar suprima fără ezitare.

Industria de război are genul ei de umor. În timp ce organizează metodic viitorul mare măcel universal, se distrează lăsându-i pe poeți să semneze manifeste pentru „respectul mutual dintre popoare”. E un ideal elegant și care

De la Sacco și Vanzeti... la Abisinia

aceeași importanță cutremurătoare. E un sentiment de justiție, care nu procedează statistic. El nu numără. El simte violență și o judecă instinctiv, fără să verifice prea mult piesele de dosar.

De ce luăm cu toții parte, cu atâta pasiune, cu atâta părtinire, la drama abisiniană?

Avem doar aici, în Europa, mai

aproape de noi, probleme mult mai grave și mai complexe. Este Anschlussul. Este coridorul polonez. Este Tirolul italian. Sunt puncte de neliniște, care astăzi întâmplător sunt calme, dar ieri au fost acute și mâine vor redeveni acute. Totuși, niciodată ele n-au emoționat pe nimeni. Ni se par reci, indiferente, de ordin strict tehnic. Sunt multe cifre, multe documente, multe statistici, scări grafice, tablouri comparative etc., etc. Ne interesează cel mult ca discuție de bibliotecă, dar nimeni n-a simțit vreodată că ideea însăși de om ar fi cuprinsă în aceste „probleme”.

Ideea de om! Pare ceva abstract și depărtat. Gândiți-vă însă bine și veți vedea că totuși la aceasta se reduce valul de emoție, cu care lumea întreagă așteaptă astăzi vești din sumbra Etiopie, cum altădată le aștepta din strălucitorul Paris sau din civilizata Americă, unde trebuia să cadă sau să nu cadă capul lui Dreyfus, să moară sau să nu moară Sacco și Vanzeti.

Erau niște necunoscuți, niște indivizi obscuri, viața lor în orice altă împrejurare ne-ar fi fost perfect indiferentă; puteau să moară de diabet, de scarlatină sau de înec și puțin ne-ar fi păsat, dar pentru că mureau printr-un act de justiție siluită sau numai pusă la îndoială, moartea lor devenea un caz de conștiință pentru fiecare dintre noi, solidari cu voie sau fără voie cu tot ce mutilează ori înalță pe om, pe ultimul om.

Cât de mult se înșală propaganda fascistă când răspândește cărți, fotografii și documente despre barbaria abisiniană. Nu că aceste documente ar fi dubioase. Ele pot fi absolut exacte, dar nu încetează a fi inutile. Căci doară nimeni, absolut nimeni, nu-i va părăsi pe Dante și Leonardo spre a se converti la estetica de la Adis-Abeba. Și nimeni nu va uita că prin Roma conștiința umană a căpătat lumini, pe care Majestatea sa Selassie I-ul nu ni le va da niciodată.

Dar nu această diferență de culturi e în joc. Ea poate demonstra cel mult că acolo unde se pune o întrebare esențială, de dreptate sau nedreptate, de abuz sau justiție, de violență sau pace, acolo nimic altceva nu mai are cuvânt.

E la mijloc acea ireductibilă „idee de om” și, după cum crezi sau nu crezi în ea, vei fi cu Abisinia sau cu Mussolini, vei fi cu Sacco și Vanzeti sau împotriva lor, vei fi cu cel ce dă moartea sau cu cel ce o primește, vei fi cu cel care oprimă sau cu cel care suferă.

E o chestiune de sensibilitate, nu de politică.

(„Rampa”, luni, 23 septembrie, 1935)

P.E.N. Clubul și pacea

nu tulbură întru nimic fabricarea gazelor asfixiante. Politeța și bunele maniere au fost totdeauna pe gustul negustorilor de tunuri. Sunt niște oameni subțiri, cu foarte delicată simțire personală. Moartea, pe care o servesc în uzinele lor, este ceva

abstract. O problemă de cifre. O problemă tehnică. Numai aluminiu, numai oțel, numai ebonită. Este respectul impersonal al morții. Sângele nu se vede – acest sânge care pătează, murdărește și strică armonia cifrelor pure.

P.E.N. Clubul vrea să-și exercite influența? N-are decât. Va avea, în acest scop, concursul tuturor guvernelor, al tuturor polițistilor, al tuturor puterilor constituite.

Respect mutual? La dispoziția dumneavoastră. Nu costă bani și nu supără pe nimeni. Iar la momentul oportun, nu respectul mutual vă va împiedica să vă uicideți reciproc peste gardul de sârmă ghimpată, ce vă va despărți.

E deprimant poate să iei în batjocură cuvântul de pace, pe care îl aruncă lumii câțiva oameni, ce, la un moment dat, într-un ceas de iluzii, și-au închipuit că pot face deasupra granițelor o familie de inteligenți, o familie liberă de orice prejudecată locală, de orice minciună partizană, de orice orbire, așa zis patriotică. E deprimant, dar nici timp de amăgire nu avem. P.E.N. Clubul este și el prizonierul civilizației actuale și nu poate valora mai mult decât această civilizație. Astăzi protestează împotriva războiului pentru că mai are voie de la poliție să protesteze. Mâine nu va mai avea voie și nu va mai protesta. Mâine prozatorii, eseiști și nuveliști, se vor înrola în batalioanele respective și vor relua de la capăt războiul „spiritual” pe care l-au întrerupt în 1918.

Se vor găsi totdeauna alți 93 de profesori universitari, artiști și poeți care să declare, cum au declarat în 1914, că ocuparea Belgiei este un act de umanitate. Va fi poate altă Belgie, va fi poate alt război, vor fi poate alți 93 sau 993 de intelectuali, dar va fi mereu același spirit de lășitate sau de neputință, pe care inteligența l-a avut totdeauna când i-a stat revolverul la tâmplă.

Dar până atunci, nimeni nu se opune la aplicarea paragrafului 3 din articolul I.

(„Rampa”, 10 noiembrie 1935)